

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

ԻՐ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1954

≡ ՅՈՒՆԻՍ ≡

ԹԻԻ 6

ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ Տ. Տ. ԳԷՈՐԳ Զ.

ՎԵՀԱՓԱՌ-ՀՕՔՐՕՊԵՏ ԱՄԵՆՍՅՆ ՀՕՅՈՑ

ԽՍԻՆԳՐԱԿԱՆ

Մ Ե Տ՝ Ս Ո Ւ Գ Ր

Նորէն թափուր է Մայր Աթոռը Էջմիածնի, վախճանումովը նորին Ս. Օծութիւն Տ. Տ. ԳԷՈՐԳ Զ. Սրբազնագոյն Կաթողիկոսի, որ հակառակ իր լըցեալ տարիքին կը մնար իբր զերագոյն ապահովութիւնն ու Հովուապետը Հայ Եկեղեցւոյ:

Այս կորուստը, որ իրերու ընականոն դրութեան և Եկեղեցիին ու ազգային կեանքի աւելի բախտաւոր և խաղաղ օրերուն իսկ՝ պիտի նկատուէր մեծ դժբախտութիւն մը, մեր Եկեղեցւոյ ներկայ պայմաններուն մէջ աղէտի մը հաւասար է: Հանգուցեալ Վեհը վերջին շառաւիղն էր այն պատուական հողին, որ քառասուն տարիներ առաջ Մայր Աթոռոյ փառքը կը կազմէր և որոնցմէ միայն ինքն էր որ կը մնար: Ան իր իմաստուն, կորովի և անաղմուկ գործունէութեամբը ճշմարիտ սփոփանք մը եղաւ Մայր Աթոռոյ և Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, որուն դառնաղէտ մահովը Հայ Եկեղեցին ընդհանրապէս և Մայր Աթոռը մասնաւորաբար կը կորսնցնեն Էջմիածնի կարիքներուն զիտակ և Հայ Եկեղեցւոյ մէջ հմայք և պատկառանք ունեցող գործիչ մը: Անաթէ ինչո՞ւ ամէն ժամանակէ աւելի Եկեղեցին և ազգը միահամուռ և միասիրտ կը զգան և կը խոստովանին թէ մեծ արժէք մըն է որ կը պակսի այսօր Հայ Եկեղեցւոյ կեդրոնին՝ Էջմիածնի մէջ, անհետացումովը այն խորիմաստ և բազմարժէք եկեղեցականին որ ԳԷՈՐԳ Զ. Հայրապետը եղաւ:

Իննը տարիներ առաջ երբ Ս. Էջմիածնի նուիրական կաթողիկէին ներքև կը բացուէր ազգային-եկեղեցական ընդհանուր ժողովը, կատարելու համար Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ընտրութիւնը, և Լուսաւորչի Աթոռին Գահակալ կ'ընտրուէր Հանգուցեալ Վեհը, Հայ Եկեղեցւոյ բոլոր հարազատներու սիրան ու հոգին կը լեցուէր անորակելի հրճուանքով, ոչ միայն որովհետև Հայաստանեայց Եկեղեցին նորէն կը թօթուէր տրտմութեան և ստուերին տիրակալութիւնը իր վրայէն և կը դառնար կեանքին և իր դերին, զոր դարերը դրած են այս ժողովուրդի պատմութեան մատենաներուն, այլ մանաւանդ այն ստուգութիւնը թէ իրական արժանիք մըն էր որ կը բազմէր Լուսաւորչի Աթոռին վրայ: Գիտուն, հեռատես, և գործունեայ անձնաւորութիւն մը, որ ազգին ու Եկեղեցիին ամենէն բախտորոշ մէկ շրջանին կուզար շարունակելու Հայ Եկեղեցւոյ գոյութիւնը, և որ իր փորձառութեան և ուշիմ իմաստութեան փաստը սուած էր արդէն իր տեղակալութեան օրերուն:

Իր օրով էր որ Էջմիածինը նորէն կը դառնար իր իրաւատիրոջ, Հայոց Հայրապետութեան: Տաճարը, յարակից շէնքերը, վանքերը և անոնցմով պայմանաւոր կարգ մը իրաւունքներ, որոնք դարերով մեր հաւատքին տնկարան-

ները եղան, մեր Եկեղեցւոյ սրբազան հայրապետներու անձկութեան, երազներուն և հաւատքին անսպառ սերմերուն առջև մշտաբաց և մշտապաշտօն:

«Էջմիածին» ամսագրի հրատարակման թոյլտուութիւնը իր կրօնական, ազգասիրական և բանասիրական երեսներով, որուն ցարդ հրատարակուած թիւերը կրօնական և ազգային զգացումներու արտայայտութեան քաղցր ու ջերմ ապացոյցները տուին, կազմելով նոյն ատեն Մայր Աթոռոյ և արտասահմանի միջև կարելի կապը հաղորդակցութեան, որուն միջոցաւ Հայ Եկեղեցւոյ Հովուապետը առիթը կ'ունենար նորոգելու իր ուխտը ինչպէս մեր Եկեղեցւոյ անցեալին՝ այնպէս ալ Հայ Եկեղեցւոյ բոլոր զաւակներուն նկատմամբ, թէ Մայր Հայրենիքի և թէ ի Սփիւռս աշխարհի ցրուած: Իսկ հոգեւոր ձեւաբանի բացումը որ սահմանուած էր այս բոլոր արտօնութիւններն ու իրաւունքները հիմնովին արժեւորելու և Էջմիածնի մշանջեանաւորման գերագոյն ապացոյցը հանդիսանալու, մին էր այն սրտառուչ իրողութիւններէն որուն համար կարելի չէր չհրճուիլ: Ինչ դժբախտութիւն որ Հանգուցեալ Կաթողիկոսի կեանքի վերջալոյսին զուգադէպ այս հոգեւոր հունձքը, այնքան սիրելի իրեն, իր տասնութէկ կուսակրօն սարկաւազներով և հինգ քահանայացուներով, իրենց ասպարէզի սեմին կեցած, երբ կը պատրաստուէին ընդունելու սպասուած օծումը, մահը կը զրկէր զիրենք իրենց սիրելի Հօրմէն, սրուն յոյսերով լեցուն և օծուն նայուածքին տակ ուռճացան իրենց Փիղիքական ու հոգեւոր կեանքի ամենէն անուշ տարիները:

Հայ Եկեղեցին իր պատմական կեանքի ընթացքին, միշտ ջանք ըրած է նախանձախնդրօրէն պատրաստելու իր պաշտօնեաները: Պէտք չենք զգար հոս թուելու տեւական արդիւնքները մեր ներքին կենսունակութեան նուիրուած այդ համեստ ուժերուն, որոնք սրտառուչ անդրանկութեամբ զիտցած են միշտ զոճուիլ իրենց Եկեղեցիին ու ժողովուրդին գերագոյն շահերուն ի խնդիր: Մեր նախնեաց այդ բարձր և պայծառ տեսիլը միշտ յատակը կազմած է Հայ Եկեղեցւոյ, և ատոր շնորհիւ է որ ան կրցած է շարունակել իր պատմական դերը, հակառակ դարերու տրտմութեան և աւերին: Մեզի համար ուրախութիւն է Վեհափառի մահուան սուզին ընդմէջէն հաստատել թէ Էջմիածնի ձեւաբանը անցնող ութ տարիներու ընթացքին կատարած է իր դերը, և հունձքը որուն ակնարկեցինք, լրացուցած իր դպրոցական պատրաստութեան շրջանը, յօժար է արդէն իր ծառայութիւնը բերելու Էջմիածնին և Հայրենիքի մեր ժողովուրդին, ընդունելէ վերջ քահանայական օծումն ու ձեռնադրութիւնը:

Իր մեծութեան և իմաստութեան զլիաւոր փաստը տուաւ Ան մանաւանդ իր խելացի և հեռատես վարմունքովը Հայաստանի Կառավարութեան հետ, որու ընթացքին զիտցաւ ճշտիւ գործադրել «զկայսերն կայսեր և զԱստուծոյն Աստուծոյ» տալու աւետարանական պատուէրը: Անուղիղ պիտի չըլլար ըսել թէ Հայ Եկեղեցին իր գոյութեան ամենէն դժուարին հուններէն մէկէն իր անցքը իրեն կը պարտի զլիաւորաբար:

Մեծութեան ուրիշ գիծ մը իր նկարագրին այն կորովն էր որով ջանաց Էջմիածինը կենդանի և կապուած պահել ամբողջ Հայութեան: Միասնական և անբաժանելի այն ոգին, որ Հայ Եկեղեցին ու ժողովուրդին է եղած դարերով, ինչպէս մեր ցաւի և մարտիրոսութեան նոյնպէս նաև մեր փառքի և ազատու-

Թեան օրերուն, նորին Ս. Յժութիւն Հանգուցեալ Հայրապետը զգաց ու զիտցաւ պահելու Էջմիածինը՝ Հայ ժողովուրդին համար աւելի քան երբեք հօգի է եղած նոյնիսկ այն օրերուն՝ երբ իր կաթողիկոսները շղթայակապ կը պտտացուէին արքունիքէ արքունիք: Այդ է պատճառը որ կաթողիկոսական իւրաքանչիւր ընտրութիւն Հայ հոգիները լեցուցեր է միշտ անօրինակ խանդավառութեամբ, իսկ մահերը խոր կակիծով: Այս խոր զիտակցութիւնը և անօրակելի զգացումը որ Էջմիածինն է մեր ժողովուրդի հոգիին մէջ, վեր ժամանակէն ու պայմաններէն, այսօր նորէն կը խռովէ համայն Հայութեան սիրտը, մահուանը մէջ անոր՝ որ կը հանդիս Էջմիածնի պատմական կաթողիկէի հովանիին ներքե, ի շարս անոնց՝ սրոնք այնքան սրտեռանդն նուիրումով ծառայեցին իրենց եկեղեցիին ու ժողովուրդին, կոչումներու ամենէն արհուարոյնին մէջէն:

Մարդեր կան, որոնք կը պատկանին իրենց ժամանակին միայն, և մարդեր՝ որոնք կը պատկանին ճշմարտութեան: Անոնք որ կը պատկանին ժամանակին, բացուելով միայն անոր հրատապ կարիքներուն, միջակ և առօրեայով ընթացող մարդեր են. իսկ անոնք որ կը պատկանին լոկ ճշմարտութեան բայց ոչ ժամանակին, վերացական ու տարտամ անձնաւորութիւններ են: Իրական մեծ մարդը ան է որ կրնայ պատկանիլ թէ ճշմարտութեան և թէ ժամանակին: Հանգուցեալ Վեհր զերազանցօրէն ճշմարտութեան և ժամանակի մարդը եղաւ և զիտցաւ զանոնք հաշտեցնել իրարու հետ, փրկելու համար ճշմարտութիւնը ժամանակով պայմանաւոր:

Իր իմաստուն խոհականութիւնը այս տեսակէտով կը բացառուի երբ նկատի ունենանք մանաւանդ այժմու քաղաքական ու ընկերային աշխարհի բարդ պայմանները, Հայ ժողովուրդի կացութիւնը Հայրենիքէն ներս և դուրս և այն տրորիչ ու զատող ազդեցութիւնները որոնք ամէն օր աւելի քան ծանրակշիռ և մտահոգիչ կը դառնան: Հակառակ այս բոլորին անիկա ջանաց և յաջողեցաւ յարաբերութեան մէջ պահել ինքզինքը իր հօտին հետ, իր յորդորներովն ու սրբատառ կոնդակներովը, իբրև հովիւ քաջարթուն, հրահանգեց և ուղղութիւն տուաւ, որպէսզի զանազգեցտ զայլեր և օտար ազդեցութիւններ չկարենան զործել իրենց աւերը, ժամանակի ճնշումովը պայմանաւոր իր ցրուած հօտին այս կամ այն հասուածին մէջ:

Միշտ լաւատես, համբերող և խոհեմ, չընկճուեցաւ բնաւ այն դժուարութիւններէն, որոնք անխուսափելի բաժինը կը կազմեն վարչական մարդուն, և որոնց տոկալու համար անհրաժեշտ է ամէն բանէ առաջ որ մարդը ունենայ հոգիի ոյժ և հաւատք Աստուծոյ և մարդոց վրայ: Գէորդ Զ. Հանգուցեալ կաթողիկոսը աւելի քան վաթսուն տարիներ ծառայեց իր ժողովուրդին՝ զրով, խօսքով ու զործով, իր կոչումին ու դերին արժանավայել զիտակցութեամբ, որ «սակաւ ընտրեալներու» առանձնաշնորհ է լոկ, և մտած շարքին մէջ մեր մեծ հայրապետներու՝ իջաւ զերեզման:

Ընդհանուր կերպով միայն զիտուած այս քանի մը զիծերը կը բաւեն ցոյց տալու այն ծանր կորուստը զոր եկեղեցին և ազգը կ'ունենան իր մահովը: Այն մտածումը թէ ոչ ևս է ան, թէ Էջմիածնի պատմական կամարներուն ներքե ալիս դադրած է իր շունչն ու ձայնը, և այս նախ իր անձին տեսակէտովը:

այսինքն իրեն նման մեծարժէք հայրապետէ մը զրկուելնուս համար, և յետոյ Մայր Աթոռոյ և Եկեղեցւոյ անսակէտով, երբ նկատի ունենանք այն փափուկ կացութիւնը ուր կը գտնուինք ազգովին, իբրև Եկեղեցի և ժողովուրդ:

Գահակալ չկայ ժամանակուան մը համար անշուշտ, բայց կը մնայ զահր: Անհրաժեշտ է որ Ափիւսքը իր Աթոռներով, թեմերով, ժողովներով և ժողովուրդով պահէ իր յարգալից դիրքը Էջմիածնի Մայր Աթոռին հանդէպ: Պէտք է պատկառ մնալ այն բոլոր անօրէնութիւններուն, որոնք եղած են Հանգուցեալ Հայրապետին օրով, պէտք է զգուշանալ իրաւանց ու իրաւասութեանց որևէ խնդիր յարուցանելէ, որ հանրային կարծիքի վրդովում առաջ բերելով դժուարացնէ գործը Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի, որ անշուշտ խելամուտ և նախանձաւոր պիտի զիտնայ կատարել իր պարտքը սիրովն Ազգին և Եկեղեցիին, և օժանդակութեամբը Հայաստանի Կառավարութեան, որուն վերաբերմունքը ցարդ Մայր Աթոռոյ և Հայ Եկեղեցւոյ նկատմամբ եղած է միշտ բարեացակամ:

Իր մահովը ամենուրեք զգացուած սուգն ու մտահոգութիւնը թէ Էջմիածնի և թէ արտասահմանի բոլոր կեդրոններուն մէջ, ժողովրդային միահամուռ մասնակցութիւնը իր յուզարկաւորութեան ու թաղման, Մայր Հայրենիքին մէջ, և այն սրտազին փոյթը Հայաստանի Կառավարութեան, ձայնասփիւռով մասնակից ընելու բովանդակ Հայութիւնը Հանգուցեալի յուզարկաւորութեան, պաշտօնական և սովորական ըլլալէ աւելի բան մը կը զգացնէին:

Ազօթենք որ Անմահութեան Տէրը ընդունի իր հաւատարիմ ծառան ի շարս երանեալ Հայրապետաց: Տայ մխիթարութիւն, մանաւանդ սէր և կորով Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ և մեր ժողովուրդի կարիքներուն նուիրուող հոգեւորականութեան, հոգեռանգն ուխտով կենդանի պահելու և շարունակելու իր հոգին Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մէջ: Ազօթենք որ Բարին Աստուած այցելէ Ազգիս և Եկեղեցւոյս Հայաստանեայց, անփորձ պահէ իր արիւնով գնեալ հօտը, անսասան և անդորր մանաւանդ անոր նուիրապետական իշխանութիւնը, զՄայր Աթոռն Արարատեան, նոր ու քաջարթուն Հովուապետով մը օժտելու Լուսաւորչի զահր, որպէսզի ան ի վիճակի ըլլայ նորէն շարունակելու իր նախախնամական դերը յօգուտ Հայ Եկեղեցւոյ և ժողովուրդին և ի փառս Աստուծոյ:

Հանգիստ յոգնատանջ մարմնոյդ, անդորր մշտայոյզ մտացդ, խաղաղութիւն հոգիիդ՝ իմաստուն և կորովի Հայրապետ:

